

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Volume: 3 Issue: 14 Fall 2010

**TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE EDEBİYAT TARİHİ YAZARLIĞI VE EDEBİYAT
TARİHLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

***A STUDY ON THE LITERARY HISTORY AND LITERARY WRITING FROM TANZİMAT
LITERATURE TO PRESENT***

Salih OKUMUŞ*

İdris ŞAHİN**

Özet

XIX. yüzyıl edebiyatımızın yeni türlerde ilk örneklerini verdiği bir dönemdir. Aynı gelişme edebiyat tarihi için de söz konusudur. Asrın son çeyreğinde Ziya Paşa tarafından yazılan Harabat isimli antoloji ilk edebiyat tarihi denemesi olarak kabul edilir. Bu çalışmada edebiyat tarihimizin gelişim süreci ele alınmaya çalışılmış, edebiyat tarihimize yeni metotlar getiren isimler üzerinde durulmuş ve özellikle yeni Türk edebiyatı alanında yazılmış edebiyat tarihi kitapları hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat Tarihi, Tanzimat Edebiyatı, Fuat Köprülü, Edebiyat Tarihinde Metod, Yeni Türk Edebiyatı.

Abstract

19th century is a period when our literature gave the early examples in the new type. The same progress is also in history of literature. The Anthology named Harabat which was written by Ziya Pasha in the last quarter of the century, was acknowledged as the first experience of literature history. In this study, the development process of our literature was taken into consideration, and emphasized on the names who earned the new methods to the history of our literature, and especially about literature history books written in the field of the new Turkish literature were evaluated.

Key Words: Literature, History of the Turkish Literature, Fuat Köprülü, the Method on the Literature of History, the New Turkish Literature.

1. Giriş

Edebiyat tarihi, bir milletin tarih içinde yetiştirdiği şahsiyetleri ve onların eserlerini, tarihî süreç içerisinde ve bir sistem dahilinde inceleyen bilim dalıdır. (Karataş, 2004:135-137) Köprülü ilk defa edebiyatımızı ilmî metotlarla ele alarak kronolojik bir biçimde objektif usullerle incelemiş ve edebiyatımızı dönemlere ayırmıştır. Ona göre edebiyat tarihçisi “nesnel-tarihçi” bakış açısına sahip olmalıdır. Köprülü, edebiyat tarihimize getirdiği bu yaklaşımla kendisinden sonra yapılacak edebiyat tarihi çalışmalarına da yön vermiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar 19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi ile Köprülü'nün “nesnel-tarihçi” görüşünün yanında tenkitçi ve tahlilci bir metodu benimsemiş görünür. Mehmet Kaplan, 19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi için kaleme aldığı yazısında “Tanpınar Türk edebiyatı tarihine, mizac ve kültürü bakımından çok farklı olduğu Fuad Köprülü'den başka şeyler getirdi, kafası daha ziyade on dokuzuncu yüz yılın pozitivist mütefekkir ve âlimlerinin eserleriyle yoğunlaşmış olan Köprülü, edebiyata umumiyetle dışarıdan bakıyor, tarihî, siyasî ve içtimâî şartlar üzerinde duruyor, sübjektif kalma endişesiyle eserlerin tahliline girişmiyordu. XX. Yüzyılın adamı olan Tanpınar, bu çağın büyük fikir ve sanat adamlarının eserleriyle beslenmişti. O da, edebiyatı, vücuda geldiği devre içinde

* Yrd.Doç.Dr. Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

**Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

yerleştirmeyi ihmal etmemekle beraber, bir sanatkar olarak eserlerin muhteva, yapı, dil ve üslubuna ayrı bir dikkatle bakıyordu.”der (Tanpınar, 1997:XIV).

Bir sanatçı içinde doğup büyüdüğü çevrenin çocuğudur, çevresinde olup biten hadiselerle kayıtsız kalması, en azından bu hadiselerden etkilenmemesi beklenemez. Bununla beraber sanatkarı aynı zamanda bir mizacın adamı olarak besleyen, dış şartlardan çok iç tesirlerdir. Hiçbir sanat eseri düşünülemez ki, onda bir sanatçının ruhundan yankılar duyulmasın. Yine içerik dediğimiz şey sanatçının üslubuyla form kazanır. Bu anlamda her eser sanatkarın imzasını taşır. Onun için bir eseri sadece tarihi sürecin içerisinde ele almak yeterli olmaz, eser-sanatçı arasındaki özgün ilişkiyi de edebiyat tarihçisinin görmesi, anlaması gerekir. Bu anlamda Tanpınar'ın öğrencisi olan Mehmet Kaplan edebiyatımızda eseri merkez alarak metin tahlillerine girişmiştir. Ona göre, “çeşitli şahsiyetlere ait metinler, kronolojik bir sıra içinde ve mukayeseli olarak incelenecek olursa, bunlarda nesillerin ruhunun zamanla nasıl değiştiği açıkça görülür. Böyle bir mukayese, bize devirlerin ve şahsiyetlerin orijinal taraflarını, tem ve üslûba ait müşahhas misaller vasıtasıyla çok güzel gösterir. Bu suretle, başka bir yoldan edebiyat tarihine yaklaşmış oluruz.” (Kaplan, 1997:11). Yazar, kronolojiyi ihmal etmeden metin tahlilleri yapmanın gereğine inanır; yaptığı tahlillerde batıdaki felsefi cereyanlardan, özellikle Freud ve Jung'un psikoloji ve bilinçaltına getirdikleri yaklaşımlardan yararlanır.

Bu açıklamalardan sonra edebiyat tarihimizde kronoloji ve devirler ihmal edilmeden nesnel tutumdan, giderek metni merkez alan tahlilci bir yaklaşımın benimsendiğini, edebiyat tarihinin “hem edebî metinlerin tahlil metodunu, hem de tarih ilminin metodlarını dikkate alan komplike bir çalışma alanı” olduğunu söyleyebiliriz (Okay, 2005:6).

Bu çalışmada edebiyat tarihi yazıcılığında yazarın göz önünde bulundurması gereken noktaları ele alarak tezkirelerden edebiyat tarihine nasıl geçildiği üzerinde durmaya çalışacağız. Ayrıca Tanzimat'tan sonraki dönemi ele alan edebiyat tarihlerimizden bahsedeceğiz.

2. Edebiyat Tarihi Yazıcılığı/Yazarlığı:

Nuri Sağlam, “Medeniyet Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi” başlıklı makalesinde edebiyat tarihçisi ve yazarların büyük bir kısmının iyi bir Türk edebiyatı tarihi yazmanın güçlüğü konusunda hemfikir olduklarını söyler. Bu makalede öne sürülen güçlükler; kütüphanelerin katalog yönünden eksik oluşu, gazete ve dergi koleksiyonlarının tamamına ulaşmanın zorluğu, arşiv belgelerinin açılmayıp, edebiyat tarihi yazımında ihtiyaç duyulacak biyografi ve monografi çalışmalarının azlığı ve yapıların da yetersiz oluşu, metod meselesi, edebiyat tarihinin büyük şahsiyetlere münhasır bir alan olmadığı, geniş bir inceleme, araştırma ve tahlil faaliyetini gerektirdiği, sosyoloji, psikoloji, felsefe, estetik gibi disiplinlerdeki gelişmelerden de faydalanmak gerektiği şeklinde özetlenebilir (2006:19-22). Burada ifade edilen zorlukların önemli bir kısmı edebiyat tarihi yazarının yeterli bilgi ve belgelere, nitelikli çalışmalara duyduğu ihtiyaç ve bu sahanın girift bir yapıya sahip oluşudur. Kuşkusuz öne sürülen görüşler ülkemizde edebiyat tarihi yazımını güçleştiren etmenlerdir. Bununla beraber edebiyat tarihçiliğine soyunan bir araştırmacının yeterli ve nitelikli materyallere sahip olması edebiyat tarihi yazımında muvaffakiyet göstereceği anlamına gelmez. Edebiyat tarihi yazımında kronoloji, sistem ve tasnif her ilim adamının eserinde gözetmesi gereken unsurlardır. Edebiyat tarihi yazarı hangi metodu takip etmelidir? Nesnel mi olmalıdır, sübjektif değerlendirmeler yapmalı mıdır? Tarihçi mi yoksa tenkitçi mi olmalıdır? Kitabında sanatçıların ve metinlerin seçimi ne şekilde olacaktır? Bunda tarafsız kalmak mümkün müdür? Tarihin faydalandığı disiplinlerin yanı sıra başvuracağı alanlar var mıdır? Yaşayan edebiyat, edebiyat tarihlerine girmeli midir? Tek başına edebiyat tarihimizi yazmak mümkün müdür? Bunlar edebiyat tarihimizi yazacakların karşılaştıkları sorulardandır.

Her edebî eser belli bir zamanda ortaya çıkar. Bir dönemi ele alırken o devrin özelliklerini edebiyat tarihçisinin bilmesi ve eserine alması gerekir. Sanatkarın devrin siyasî, sosyal, kültürel ve dinî hayatından, sanat faaliyetlerinden, zevklerinden etkilenmesi, bunu eserine yansıtması tabiidir.

Edebiyat tarihçisi bir milletin ortak zevk ve sanat anlayışlarını tespiti çalışır, kültürel gelişimine ayna tutar. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken şey, eser ve sanatçı arasındaki özel ilişkidir. Bahsettiği sanatçının hayatı, kültürü, mizacı, dünya görüşü ve sanat anlayışı eserine yansır. Bu bağlamda edebiyat tarihçisinin hem nesnel hem de sübjektif olması gerekir. Yani hem müverrih hem de münekkît olmalıdır. Objektif kalmak endişesiyle herkesin kabul ettiği ya da edeceği hükümler vermekle kalmamalı, eleştirel bir tutum sergilemelidir. Zaten edebiyat tarihi yazarından bütünüyle tarafsız kalmasını bekleyemeyiz. O da değer yargılarına, bir bakış açısına sahiptir. Sanatçının hayatından söz ederken tarafsız kalmak mümkün; fakat “eser” kendi başına bir değer ifade eder. Edebiyat tarihçisi bu mahrem

alana girmekten çekinmemeli, her an yeniden üretilme imkanı kendi içinde var olan edebî esere yöneldir. Böylece daha önce yapılmış değerlendirmelere yeni bakış açıları eklenecek, okur onda daha önce sezmediği anlamlar bulacaktır.

Edebiyat tarihi yazarı, hazırlayacağı edebiyat tarihine ideolojiyi karıştırmamalıdır. Bu noktada edebiyat tarihçisi, eserinde yer vereceği sanatçılara tarafsız gözle bakmalıdır. Her yazarın bir dünya görüşü olabileceğini kabul etmeli; ölçütü, sanat çizgisinde gelişme göstermiş, kendine has estetik görüş ortaya koymuş ve bu yönleriyle çağdaşlarından ayrılmış sanatkarlar olmalıdır.

Edebiyat tarihi yazarı, kitabında kullanacağı metinleri titizlikle seçmelidir. Burada bir sanatçının en başarılı eserleri kitaba konsun demek istemiyoruz. Yazarın belli bir estetik muvaffakiyete ulaşmıca kadar kat ettiği aşamayı diğer eserleriyle anlayabiliriz. Bu yüzden edebiyat tarihçisi okura bu gelişimi seçtiği metinlerle gösterebilmelidir.

Bununla birlikte edebiyat tarihlerinde bir ölçüde devrinde edebî şahsiyet olarak öne çıkmamış isimlere de yer verilmesi gerekir. Büyük bir sanatçının ortaya çıkmasında kendisinden önce gelen yazarlar etkilidir. Bir dönemin edebî hayatını anlamada yazarın çağdaşlarını bilmek gerekir.

Edebiyat tarihinin yaşayan edebiyatı konu alması bazı sıkıntıları da beraberinde getirir. Edebî gelişmeleri henüz yazdıkları eserlerle devam eden ve haklarında henüz edebiyat tarihini besleyecek çalışmalar ortaya konmamış yazarların edebiyat tarihlerine girmesi hususunda sübjektif yaklaşımlara rastlanır. Bu bağlamda edebiyat tarihi yazacakların zamanın şaşmaz bir ölçü olduğunu unutmamaları gerekir. Ne var ki, edebiyat öğretiminde yaşayan edebiyatı anlatan bu tür kitaplara ihtiyaç duyuluyor. Zannımızca edebiyat tarihçisinin dikkat etmesi gereken, dönemlere göre genel hükümler vermek yerine yazarın sanat anlayışına dair açıklamalarından ve eserlerinden, kendi hayatını anlattığı metinlerden yola çıkarak bir değerlendirme yapmak, onlara bağlı kalmaktır.

Edebiyat tarihçisinin tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe, estetik gibi disiplinleri bilmesi gerekir. Yine edebiyat sosyolojisi, mukayeseli edebiyat gibi alt disiplinler de edebiyat tarihçisinin başvuracağı alanlardır. Aynı zamanda bu alanlarda meydana gelecek gelişmelerin edebiyat tarihçisine yeni bakış açıları kazandıracığı göz önünde bulundurulursa bu disiplinlerin edebiyat tarihçiliğindeki önemi anlaşılır.

Edebiyat tarihi yazarının sahip olması gereken özellikler göz önüne alındığında iyi bir edebiyat tarihi yazmanın güçlüğü anlaşılır. Yazarın diğer disiplinlerden istifade etmesi gereklidir. Bu da edebiyat tarihi yazarlarının adeta bir filozof olmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda modern edebiyat tarihçiliğinin bir yazar tarafından değil, yazarlar grubu tarafından kaleme alınmasının daha doğru olacağı kanaatini uyandırır. Böylece her sahanın uzmanının yapacağı katkılarla bütün bir edebiyat tarihi yazılabilir. Edebiyat tarihi yazarı uzmanı olduğu alanda ilgili disiplinleri de dikkate alarak belli bir dönemi, şahsiyeti, eseri incelerse daha başarılı sonuçlar elde edilecektir.

3. Tanzimat'tan Günümüze Edebiyat Tarihleri:

Edebiyat tarihinin bir tür olarak edebiyatımızda 19.yüzyıl sonlarında ilk meyvelerini vermeye başladığını söylemiştik. Bu devre gelinceye kadar tezkireler ve hal tercümeleri yazılmış, antoloji çalışmaları yapılmış, dil, edebiyat ve sanat konusunda yeni edebiyatın temellerini atmak isteyen yazarlar birtakım makaleler, tenkitler ve belagat kitapları kaleme almışlardır. Her ne kadar bu verimler edebiyat tarihi sayılmasa da edebiyat tarihimizin gelişim sürecini gözler önüne sermesi bakımından üzerlerinde durulması gerekir.

Eski edebiyatımızda şairlerin hayatları, sanatı üzerinde duran, onların şiirlerine yer veren tezkireler vardı ve bunlara “tezkiretü’ş-şuâra” denirdi. Çağatay sahasında “Ali Şir Nevâî'nin XV. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı *Mecâlisü'n-Nefâis*'i ile başlayan Türk edebiyatındaki tezkirecilik, kronolojik olarak Sehi Bey'in *Heşt Bihişt*'i, *Tezkire-i Lâtîf*, Ahdî'nin *Gülşen-i Şuâra*'sı, Âşık Çelebi'nin *Meşâirü'ş-Şuâra*'sı, *Hasan Çelebi Tezkiresi*, Beyânî, Riyâzî, Faizî, Rıza, Yümnî, Âsım, Güftî, Mucîb, Safayî, Sâlim, Belîğ, Safvet, Ramiz, Silâhdar, Akif, Esrar Dede tezkireleri gibi pek çok tezkire ve hâl tercümesi kitapları doğrudan edebiyat tarihi olmasalar bile dönemlerinin edebiyat tarihi ihtiyacını karşılayan kitaplardır.” (Yetiş, 2007:46). Sehi Bey'in “Heşt-Behişt” adlı eseri ise Anadolu'da yazılan ilk tezkiredir. İlmî metotlardan uzak olan bu tezkireler sistematik ve kronolojik olarak hazırlanmamış, şairler hakkında sübjektif değerlendirmeler yapılmıştır.

Yeni edebiyatın birçok türde öncüsü olan Şinasi, edebiyat tarihi konusuna da el atmış, fakat muvaffak olamamıştır. “Tasvir-i Efkâr'ın 27 Rebiülahir 1280 tarihli nüshasında Şinasi, Fatim Efendi ile Hatimetü'l -Eş'âr'ın yeni baskısı için aralarında bir antlaşma olduğunu beyanla eser üzerinde yapmak

istediği değişiklikleri veya eseri tamamlamak için düşündüklerini beş madde halinde sıralar. Buna göre yazar; edebî bahislerle ilgili uygun gördüğü açıklamalarla eseri genişletmek, hal tercümelerinde bazı kimselerin işgal ettikleri makamların hatırına 'rüşvet-i kelam' kabilinden söylenmiş mübalağalı hükümleri tamamen çıkarmak, ifade ve anlam ile ilgili hataları, yanlışlıkları tashih etmek, intihal şiirlerin mahiyetini açıklamak, her şairin şiirinin değerini, ilim, fen ve sanayideki yani sanattaki başarılarını ve eserlerini, umuma yaptıkları iftihar vesilesi olacak hizmetleri ortaya koymak istemektedir. Görülüyor ki Ömer Faruk Akün'ün isabetle belirttiği gibi Şinasi, Hatimetü'l-Eş'âr'ı sıradan bir tezkire değil, 'son devrin bir şairler tarihi', başka bir ifade ile edebiyat tarihi olarak yayımlamayı düşünmektedir." (Yetiş, 2007:49). Şinasi, daha sonra kaleme alınacak olan edebiyat tarihi kitaplarında yeni edebiyatın kurucusu olarak görülmüştür. Fransızca'yı tercüme yapabilecek derecede bilen yazar, Batı şiiri ile ilk teması kurmamızı sağlar. Gazete ile beraber halkın seviyesini yükseltmeye çalışırken, düşüncenin doğrudan ifade edildiği bir nesir anlayışını ve dönemine göre oldukça sade bir dili savunur.

Şinasi ile temasa geçtikten sonra Namık Kemal, yeni edebiyatın yerleşmesi yolunda Divan edebiyatına en fazla hücum edenlerin başında gelir. "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şamildir" (1866) isimli makalesinde Divan edebiyatına hücum eder, hayattan kopukluğunu, sanata ve hayale olan düşkünlüğünü eleştirir, millî olmamasından yakınır ve edebiyatımızın düzenlenmesi için bazı tekliflerde bulunur. "Namık Kemal'in bahsi geçen makalesinde edebiyatımızın ıslahı için teklif ettiği maddelerden biri de seçkin örneklerin yer aldığı bir antoloji hazırlanmasıdır. Ebuuzziya Tevfik bu maksatla Numune-i Edebiyat isimli eserin hazırlığı içindedir ve bu çerçevede Namık Kemal ile mektuplaşırlar. Belli ki Ebuuzziya ondan yardım istemiş veya ona fikir sormuştur. Bu konuda Namık Kemal'in eldeki iki mektubu bir anlamda onun edebiyat tarihimizin çerçevesi konusundaki planını ortaya koyar." (Yetiş, 2007:51). Namık Kemal'in bu antolojide yer almaya değer gördüğü Divan şairleri dışında çağdaşları Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit gibi isimler de vardır. Onun antolojide yer almasını teklif ettiği isimler bugün de edebiyat tarihlerinde yerini almış şahsiyetlerdir. Kazım Yetiş, Kemal'in verdiği listenin dikkat çekici olduğunu, fakat onun, değerlendirmelerinde hissî olduğunu ifade eder (Yetiş, 2007:52). Yetiş'in; "Namık Kemal, elbette edebiyat tarihçisi değildir. Fakat herhangi bir konuda Klasik Edebiyatı kronolojik bir sırada değerlendirebilen ve hüküm verebilen bir yazardır. Hele Talim-i Edebiyat ile ilgili notlarında, mesela fikirde sadeliği anlatırken asır asır geçmişten günümüze doğru örnekler vermesi ondaki edebiyat tarihi nosyonunu göstermesi bakımından dikkati çeker." diyerek yazar hakkında verdiği hükümler tezkirecilikten yavaş yavaş yeni bir edebiyat tarihi anlayışına ulaşmaya başladığını gösterir (2007:56).

Ziya Paşa'nın hazırladığı Harabat isimli antolojinin ön sözü edebiyat tarihimiz açısından bir aşamadır. Çünkü yazar bu antolojinin mukaddimesinde Divan şiirini, "kudemâ", "evâsıt", "evâhîr" olmak üzere üç döneme ayırır ve edebî türler açısından değerlendirir. "Ziya Paşa, manzum bir ön sözde olabileceği ölçüde bize Anadolu'daki Türk edebiyatının tarihçesini neviler tarihi içerisinde verir ve şairlerimizin edebiyat tarihimizdeki yerlerini isabetle tespit eder. Bu, meseleyi neviler tarihi içinde kavramaya çalışan, tezkire geleneğinden çok farklı olarak edebiyatın tarihini veren bir edebiyat tarihi anlayışıdır. Aksamaların bir kısmı da eserin manzum oluşundan kaynaklanmaktadır." (Yetiş, 2007:55). Antoloji Namık Kemal tarafından sert eleştirilere uğrar ve Ziya Paşa eski edebiyatı canlandırmakla suçlanır. Namık Kemal, bütün kuvvetiyle eski edebiyatı yıkıp yerine yeni edebiyatı kurma çabasıdır, bu yüzden Ziya Paşa'ya "Tahrîb-i Harabat" ve "Takip" isimli eserleriyle cevap verir. Namık Kemal'in, Yetiş'in de belirttiği gibi, antoloji ile ilgili değerlendirmelerinde hissî oluşu Ziya Paşa'nın edebiyat tarihimizde kaydettiği aşamayı görmesine engel olur. Orhan Okay, Harabat'ın bu konuda ilk deneme olduğunu ileri sürenlerin görüşü benimsendiğinde 1874 yılının Türk edebiyatı tarihçiliğinin başlangıcı olarak kabul edilebileceğini söyler (2006:10).

Recaizade Mahmut Ekrem tarafından yayımlanan "Kudemâdan Birkaç Şair" (1888) adlı eserde, Sinan Paşa, Fuzûlî, Ebussuud Efendi, Bâkî, Nefî, Nâbî, Nedîm, Çelebizâde Asım, Şeyh Galip, Pertev Paşa ve Sâmî Paşa'dan bahsedilir. Bu isimlerin edebî şahsiyetleri ve biyografileri tezkirelere göre daha etraflı bir biçimde ele alınmıştır. Benzer özellikler taşıyan bir diğer eser ise Ebuuzziya Tevfik'in "Numune-i Edebiyat-ı Osmanîye"sidir (1879). Bu eserde yirmi nâsirin biyografisi verilmiştir. Muallim Naci ise "Osmanlı Şairleri" (1307) ve "Esami" (1308) isimli eserleriyle antoloji/biyografi halkasına dahil olur. Osmanlı Şairleri, "Muallim Naci'nin daha önce *Mecmua-i Muallim*'de 'Numune-i İntihab' başlığı altında yayımladığı -hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilen kişiler hakkındaki- makalelerin gözden geçirilerek kitap hâline getirilmesidir." (Yetiş, 2007:57). Mehmet Celal'in "Osmanlı Edebiyatı Numuneleri" (1893) aynı özelliklere sahiptir.

On dokuzuncu asırda batılı anlamda edebî türlerin yazılmasında meydana gelen emekleme, edebiyat tarihi için de söz konusu olmuştur desek sanırız yanlış olmaz. Bununla birlikte Tanzimat Dönemi'nde antoloji/biyografi şeklinde ortaya konan eserlerde, yazarın sanat anlayışının ve hayatının tezkirelere göre daha ayrıntılı olarak ele alındığı, eserlerinden seçmelere yer verildiği, edebî türlere göre tasnif yapıldığı ve edebiyatın dönemlere ayrıldığını görebiliriz. Antoloji/biyografi tarzındaki bu eserleri, “edebiyat tarihi”nin henüz bir disiplin olarak ortaya çıkmadan önceki habercileri olarak görmek mümkündür.

Yüzyılın son çeyreğinde Abdülhalim Memduh tarafından yazılan “*Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye*” (1889), edebiyat tarihi adını taşıyan ilk eserdir. Recaizade Mahmut Ekrem'e eserini takdim eden yazar, bu takdimde edebî eserlerin bir milletin insanîyetinin tarihi olduğunu ve bu tesirleri itibarıyla kendisinin o tarihin tarihini yazmayı düşündüğünü ifade eder. Sonra da şairlerin ve ediplerin şahsiyetini anlatmaya lüzum görmediğini, özellikle edebiyatımızın tarihini anlatmayı gaye edindiğini, devamında da bir yenilik getirmiş, şahsiyet olarak temayüz etmiş isimlerden bahsedeceğini bildirir (Yetiş, 2007:60). Yenilik taraftarı yazarların üstat olarak gördüğü Recaizade Mahmut Ekrem'e eserini takdiminden anlaşılacağı üzere yazar, bu eserin gayesinin isimler üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade edebiyatın tarihini yazmak olduğunu ifade ediyor. “Eser yazarın maksadını izah ettiği bu takdimden sonra üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm dilimiz, edebiyatımız hakkındaki genel değerlendirmeleri ihtiva etmektedir. Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerinde hakimiyet kurmasının oluşturduğu zararlar anlatılır.” (Yetiş, 2007:60). Bu değerlendirmenin dışında divan şiirinde kafiyelerin yeknesaklık doğurduğunu, Fransızların taklit ettikleri Latin ve Yunan şiirinde kafiyenin yalnız iki üç mısraa münhasır kaldığını, halbuki kaside ve gazelerde benzerliğin daha çok mısra arasında vuku bulduğunu, mesnevilerin nispeten batılı yolda olduğunu yani iki mısra arasında kafiye yapıldığını düşünür (Yetiş, 2007:61). “İkinci bölümde Sinan Paşa, Fuzulî, Koçi Bey, Nefî, Nedim, Ragıp Paşa, Koca Sekbanbaşı, Şeyh Galip ve Mütercim Asım üzerinde durulur. Ele aldığı şahsiyetlerin eserlerini değerlendirir, onlardan parçalar nakleder... Üçüncü bölümde söz konusu edilen şahsiyetler şunlardır: Akif Paşa, Pertev Paşa, -biri cümle ile Fatim Efendi, Kenan Bey, Ayetullah Bey, Sami Paşa- Reşit Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ekrem Bey, Abdülhak Hamit ve peyrevleri. Bu şahsiyetlerin eserlerinden örnekler verir.” (Yetiş, 2007:61). Abdülhalim Memduh kitabında, kendisinden sonra birçok ismin de üzerinde durduğu ve tartıştığı kafiye meselesinde doğru hükümler vermiştir. Gerçekten de onun kafiye konusundaki görüşleri batılı bir edebiyatın kurulmasında her şekli deneyen Abdülhak Hamit tarafından uygulanmıştır ve Tanzimat Dönemi'nden itibaren peş peşe aynı seslerle yapılan kafiyelere yer verilmeyerek divan şiirinin kafiyedeki tekdüzeliği kırılmıştır. Yine Türkçenin Arapça ve Farsçadan olumsuz etkilendiği görüşü bugün de geçerliliğini korumaktadır. Abdülhalim Memduh, kitabında yenileşme dönemini Akif Paşa ile başlatır. Akif Paşa “Adem Kasidesi”nin yazarıdır. Kendisi geleneksel kültürümüzün içerisinde yetişse de daha önce hiçbir şairin sözünü etmediği “yokluk” fikrine değinmesi, daha sonra Ziya Paşa ve Abdülhak Hamit'te göreceğimiz metafizik ürperişlerin ilk işaretleridir. Akif Paşa'nın bu noktada önemini ilk anlayan da Abdülhalim Memduh olmuştur. “Bu çok muhtasar edebiyat tarihinin kendisinden sonrakilere açtığı yol ihmal edilmemelidir. Edebiyatın yenileşmesindeki rolü her zaman münakaşa konusu olmuş birtakım isimlere, özellikle Akif Paşa'ya bir edebiyat tarihi tasnifi içinde yer vererek Şinasi'den önceki hazırlık safhasına ilk defa o işaret etmiş, böylece sonraki edebiyat tarihlerine de problemin olumlu veya olumsuz olarak ele alınmasında öncü olmuştur.” (Okay, 2006:11).

Abdülhalim Memduh'un Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye'sinden sonra yazılan edebiyat tarihlerinin de genel olarak Akif Paşa'yı, şiirinde bir yenilik göstermesi ve eski şiirden ayrı bir noktaya temas etmesi bakımından yeniliğin bir müjdecisi olarak gösterdiklerini görüyoruz. Şahabeddin Süleyman, Ali Ekrem, İbrahim Necmi Dilmen gibi yazarlar hazırladıkları edebiyat tarihi kitaplarında Akif Paşa'nın hazırlayıcı rolüne temas etmişlerdir. Şinasi ise yeni edebiyatın başlamasında “kurucu” olarak gösterilen isimdir.

Abdülhalim Memduh'tan sonra Şahabeddin Süleyman, Ali Ekrem, Faik Reşad “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye” isimli kitapları hazırlamışlardır. Şahabeddin Süleyman tarafından yazılan “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye” (1912), Aşık Paşa ile başlar ve Servet-i Fünûn edebiyatının sonuna kadar devam eder. Yazar, yenileşmeyi Akif Paşa ile başlatır. Aynı yıllarda yazılan Faik Reşad'ın “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye”sinin sadece birinci cildi yayımlanabilmiştir. Ali Ekrem'in aynı adı taşıyan eseri ise ders kitabı olarak hazırlanmıştır. Şahabeddin Süleyman, Fuat Köprülü ile beraber “Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı” (1914) isimli kitabı yayımlamışlardır. Bu kitap tek cildi yayımlanabildiği için Lale Devri'ne kadar olan dönemi kapsamaktadır.

Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat, “Türk Edebiyatı Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz?” adlı bildirisinde Ziya Paşa'dan Cumhuriyet'e kadar edebiyat tarihçiliğindeki gelişmeleri “hazırlık çalışmaları”,

“ilk adımlar” ve “olgunlaşmaya doğru” olmak üzere üç başlıkta ele alır. Yazara göre edebiyat tarihçiliğindeki ilk adımlar Abdülhalim Memduh ile başlayıp Fuat Köprülü ve Şahabeddin Süleyman'ın birlikte hazırladıkları “Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı”na (1914) kadar devam eder. Polat, bu dönem eserlerinin ortak özelliklerini üç başlıkta toplar: “1.Alan olarak Osmanlı sahasını ele alırlar. 2.Edebiyat tarihi fikrine en çok yaklaştıkları nokta, 'edebî devir' kavramını benimsemiş olmalarıdır. Fakat malzemeyi çoğu zaman indî (sübjektif) bir tasnifle gösterirler. 3.Malzeme şiir ağırlıklı olduğu için yazdıkları da daha ziyade Osmanlı şiir tarihidir.” (Polat, 2002:3). Polat'a göre, “1913'ün sonlarında Sultanilerin yenilenen programına göre Köprülüzâde Mehmet Fuat ile Şahabettin Süleyman'ın birlikte yayımladıkları *Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı*'nın 'Menşelerden Nevşehirli İbrahim Paşa Sadaretine Kadar'ki 1. cildi, edebiyat tarihçiliğimizde gerçek bir sıçrayıştır. Eserin 'Mukaddeme' başlıklı ilk 63 sayfası, edebiyat tarihçiliğimizde ilk sağlam yöntem bilgisidir. Burada Taine, Gautier, Grousset, Guyau ve *Edebiyat Tarihinde Usûl* yazarı Lanson gibi Batılı bilim ve sanat adamlarının eserleri yanında Köprülü'nün *Bilgi Mecmuası*'nda çıkan '*Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl*' makalesi de kaynak gösterilmiştir.” (2002:3).

Batıda 19. yüzyılda gelişen edebiyat tarihine Gustave Lanson ve Rene Wellek yeni metodlar getirmişlerdir. Lanson, eseri daha çok tarihî-sosyal şartlara bağlayarak izah eden objektif metod anlayışına sahiptir. “Lanson metoduna göre: Edebî eserler, ekollerin, çağın, çevrenin, tarih ve iktisat şartlarının yazarları etkilemesiyle meydana gelirler. O kadar ki eserin ortaya konduğu sosyal çevreyi tanımadan, onu hakıyla izah etmek mümkün olmaz. Ayrıca devirlerin, yazar ve şairlerin, başka ülke edebiyatçıları ile 'kıyaslanması' da, o eserleri anlamamıza yarayacak önemli metod unsurlarındandır.” (Kabaklı, 2002:27). Lanson'un edebiyat tarihine konu olan yazarları ve eserleri tarihî şartlara göre değerlendirmesi bu alanda bir yeniliktir. Wellek'e göre her eserin devrinden bağımsız olarak kendi çerçevesi içinde de incelenmesi gerekir. “Edebiyat tarihine ve edebî eserlere hem tarihçi hem de tenkitçi (yani objektif ve sübjektif) gözle bakılması gerektiğini söyleyen Rene Wellek, edebî eser dış şartlardan ziyade, kendi üslubu ve şartları içinde incelenmelidir, görüşünü savunmuştur.” (Kabaklı, 2002:27). Ahmet Kabaklı'ya göre “Bizde Fuad Köprülü'nün, edebiyat tarihinde Lanson metodunu benimsediği görülüyor. Wellek'in görüşleri ise, Prof. Dr. Mehmet Kaplan tarafından, kronolojik sıra içinde, edebî eserlere ve yazarlarına uygulanmıştır.” (2002:27).

Fuat Köprülü, edebiyat tarihimizi sistematik ve kronolojik olarak inceleyen, edebiyatımıza Batılı bir metotla bakan ilk isimdir. Batılı alimlerce de otoritesi kabul edilmiş olan Köprülü, edebiyat tarihimize bir bütün olarak bakmış, edebiyatımızı dönemlere ayırırken bu devirlerin birbirine olan etkisini sebep-sonuç ilişkilerini gözeterek ortaya koymuş, edebiyat tarihimizi tarihî sürecin içinde ele almıştır. Bunların dışında Türk edebiyatını devirlere ayırırken coğrafi, sosyolojik, dinî koşulları da göz önünde tutmuştur. Bunları yaparken ilim adamlığının dışına çıkmamış, eserlerinde ağırbaşlı bir üslup kullanmıştır. Köprülü, Türk edebiyatını üç ana döneme ayırır: İslamiyet'ten evvel Türk edebiyatı, İslam Medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı, Avrupa Medeniyeti tesiri altında Türk edebiyatı. “Fuad Köprülü'nün başlangıçtan 15. yüzyıla kadar gelen *Türk Edebiyatı Tarihi* (1921,1926), yeni Türk edebiyatını üç devreye ayırması, üçüncü devreye de 'Avrupa Medeniyeti Altında Türk Edebiyatı' adını vermesiyle önem kazanır. Tarih, edebiyat, sosyoloji, hukuk tarihi gibi alanlardaki geniş bilgisi ve otoritesiyle kendisinden sonra yazılmış hemen bütün edebiyat tarihlerine yol göstermiş ve onlardan etkilenmiş olan Köprülü'nün özellikle bu temel tasnifi günümüze kadar geçerliğini korumuştur.” (Okay, 2006:13). Ahmet Kabaklı, Fuat Köprülü'nün edebiyat tarihimize getirdiği usulle edebiyatımızı başlangıcından bugüne bütün halinde alıp belirli sosyolojik devirlere ayırdığını, milletimizin kaynaklarına sosyolojik açıdan baktığını, Türk edebiyatındaki değişmelerin, çağlara ve dallara ayrılmalarının sebepleri üzerinde durduğunu belirtir (2002:46-47). Eserin giriş bölümünde edebiyat tarihinin gayesi hakkında açıklamalar yapan Köprülü'ye göre, “Edebiyat tarihi, umumiyetle tarihin –daha açık bir ifade ile Medeniyet tarihinin- en mühim bir kısmıdır. Bir milletin uzun asırlar esnasında geçirdiği, fikrî ve hissî gelişmeyi belirten bütün kalem mahsullerini tetkik ile, onun manevî hayatını, gerçekte olduğu gibi tasvire çalışır.” (1980:1-4). Edebiyat tarihinde izlenecek yöntem hakkında da kapsamlı değerlendirmeler yapan yazara göre “Geçmiş zamanlara ait bir 'edebî eser'i layıkıyla ve –tarihî manasıyla – anlamak için, evvela o devrin umumî hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanlarının hayat ve kâinat hakkında nasıl telakkiler beslediklerini görmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafi çevresini, din, hukuk, ahlak, iktisat, bediiyat gibi müesseselerini ve siyasî hayatını umumî heyetiyle gösteren 'Medeniyet Tarihi'nin – yahut umumî ve yaygın manasıyla 'Tarih'in çerçevesi içinde tetkik olunmalıdır. 'Filoloji' yani 'lisanîyat' ve 'Tarih' üzerine dayanmadan 'Edebiyat Tarihi' vücuda getirilemez. Sadece şair ve mütefekkirlerin hal tercümelerini sıralayan bir 'Edebiyat Tarihi' asla bu isme layık değildir.”(Köprülü, 1980:4). Edebî eseri ve şahsiyeti kendinden önceki eser halkasının bir devamı şeklinde ve nesnel bir bakışla incelemek gerektiğini, edebiyat tarihinin özellikle 'şaheser'lere yöneldiğini, bunda amacın milletin dil ve edebiyatta,

zevkte gelişmesini anlamak olduğunu, ancak şaheserlerin de devrinde ne tür etkiler bıraktığını ve özgünlükler gösterdiğini anlamada, değerini ortaya koyabilmede o devirde yazılmış, fakat başyapıt konumuna yükselememiş eserleri de incelemek gerektiğini söyler.

Köprülü'ye göre bir eserin incelenmesinde “nesnel-tarihçi görüşü” ve “öznel-tenkitçi görüşü” olmak üzere iki yaklaşım vardır. “Edebiyat tarihçisi, bir eserin kıymetini takdir ederken, vesikalara dayanarak onun yüzyıllarca halk arasında nasıl bir rağbet kazandığını, sebepleri ve neticeleri ile anlamağa çalışır.” diyerek edebiyat tarihçisinin “nesnel- tarihçi görüşü”ne sahip olması gerektiğini vurgular (Köprülü, 1980:3). Yazar ayrıca bir eser hakkında yapılacak değerlendirmenin, eser günümüzden ne kadar uzaksa o kadar sağlıklı olacağı görüşündedir. “Çünkü yüzyıllar esnasında, yanılmaz bir hakim olan 'halkın zevki' onun hakkındaki hükmünü vermiştir.”(Köprülü, 1980:3). Günümüz yazarları hayattayken edebiyat tarihleri içerisinde yerlerini alabiliyor. Halbuki Köprülü'nün de dikkat çektiği gibi eserin halk zevkinde nasıl yankı bulacağı zaman içinde gözlenecektir. Bugün çok okunan bir eserin yarın okunup okunmayacağı, ilgi görüp görmeyeceği belli değildir.

Köprülü'nün edebiyat tarihinden hemen sonra İbrahim Necmi Dilmen tarafından “Tarih-i Edebiyat Dersleri” yayımlanır. Servet-i Fünûn'a kadar olan devreyi ele alan eser “Edebî Teceddüdümüzün Zuhuru ve Tekâmülü” alt başlığı ile yeni Türk edebiyatı bahislerini de en geniş olarak ele alan ilk edebiyat tarihi olmaktadır. Dolayısıyla yenileşmenin ölçü ve sınırları üzerine mülâhazaları da daha teferruatlıdır.” (Okay, 2006:13).

İsmail Habip Sevük'ün yazdığı “Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi” (1924) Cumhuriyet döneminde yayımlanan ilk edebiyat tarihidir. Türk edebiyatını Köprülü gibi üç döneme ayıran yazar, Fransız edebiyatının edebiyatımıza etkileri üzerinde durmasıyla kendinden önceki edebiyat tarihçilerinden ayrılır. Bu eser daha sonra “Edebî Yeniliğimiz” (1932) ve “Yeni Edebî Yeniliğimiz” (1940) adlarıyla yayımlanmıştır.

İsmail Hikmet Ertaylan'ın dört ciltten oluşan “Türk Edebiyatı Tarihi” (1925) Tanzimat'tan sonraki dönemi ele alır.

Mustafa Nihat Özön “Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi” (1934) adlı yapıtında edebiyatımızı edebî türlerin gelişimine göre örnek metinlerle incelemiştir.

İki ciltten oluşan “Türk Edebiyatı Tarihi”nin (1942) birinci cildini Hıfzı Tevfik Gönensay ve Nihat Sami Banarlı birlikte yazmışlardır. Tanzimat'a kadar olan dönemin anlatıldığı birinci cildi Hıfzı Tevfik Gönensay tarafından yazılan Tanzimat'tan sonraki dönemi anlatan ikinci cilt takip eder (1944).

Bu iki cilt arasında yayımlanan, Köprülü'nün de asistanlığını yapmış olan Nihal Atsız'ın “Türk Edebiyatı Tarihi”ni (1943) belirtelim. Eser, Selçuklulara kadar olan dönemi ele alır.

Edebiyat tarihçiliğimizin önemli bir ismi olan Agâh Sırrı Levend tarafından kaleme alınan “Edebiyat Tarihi Dersleri” (1932) ders kitabı olarak hazırlanmış olup edebiyat tarihini türlere göre ele alır. Üç ciltlik bu eserin ilk cildi Tanzimat'a kadar olan döneme, ikinci cildi Tanzimat edebiyatına, üçüncü cildi de Servet-i Fünûn edebiyatına ayrılmıştır. Yazar, “Türk Edebiyatı Tarihi” (1973) adlı kitabını altı cilt olarak düşünmüş; fakat sadece birinci cildini yayımlayabilmiştir.

Vasfi Mahir Kocatürk tarafından yazılan; fakat ölümünden sonra yayımlanan “Türk Edebiyatı Tarihi” (1964), “daha önceki benzer eserlerde kabullenilmiş olan '*Müslümanlıktan Önce Türk Edebiyatı*', '*Müslüman Türk Edebiyatı*' ve '*Modern Türk Edebiyatı*' olarak üç devir tasnifini kullanır. Fakat yazar bu tasnifi kabul etmekle birlikte kitabına '*Türkiye Edebiyatı manasında Türk Edebiyatını esas alarak*', '*bunun kaynağı ile intikal ve takarrür safhalarını göstermek üzere, tarihî ve coğrafi realiteye dayanarak I. Orta Asya'da Türk Edebiyatı, II. Orta Asya ile Anadolu Arasında Türk Edebiyatı, III. Anadolu'da Türk Edebiyatı' tertibine uymuş'tur. Yazar bu bölümlerden ilk ikisine, üçüncüsünü aydımlatacak kadar yer verdiğini söylemektedir. Bu eserin tasnif sisteminde 'Modern Türk Edebiyatı' terimine yüklenen anlamın, diğer edebiyat tarihlerindeki farklı olarak 'Cumhuriyet'ten sonra'yı ifade ettiğini belirtelim.” (Polat, 2002:8).*

Nihat Sami Banarlı tarafından kaleme alınan *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (1948) iki cilt olarak yayımlanmıştır. Eser, destanlar devrinden günümüze kadar olan dönemi içerir. 17.asra kadar olan dönemin ele alındığı birinci ciltte divan, halk ve tasavvuf edebiyatı dışında Azerî edebiyatı ve Orta Asya Türk edebiyatlarından da bahsedilir. İkinci ciltte “19.Asır Türk Edebiyatı” başlığı altında Türklerin Batı medeniyetine girişlerinden, bu girişte etkili olan sadrazamlar Mustafa Reşit Paşa, Ali ve Fuat Paşalardan söz eden yazar, gazeteciliğin gelişimini de ayrı bir başlık altında incelemiştir. “Yeni Türk Edebiyatında

Akisler Bırakan Üç Edebî Cereyan ve Eski Türk Edebiyatının Son Simaları”; divan edebiyatı, mahallileşme cereyanı ve halk edebiyatı başlıkları altında ele alınmıştır. Kitabın üçüncü bölümü “Avrupaî Türk Edebiyatı” adını taşımaktadır. Edhem Pertev Paşa, Münif Paşa, Ahmet Cevdet Paşa mahallileşme akımını devam ettirenler içerisinde; Ahmet Mithat Efendi ve Ebuzziya Tevfik halk için edebiyat yapan yazarlar kategorisinde ele alınır. Yazar, yeni edebiyatın kadın şairlerinden Nigar Hanım, Fatma Aliye Hanım, Emine Semiye Hanım’ı da ayrı bir başlık altında ele almıştır. Ayrıca 19.asırda edebiyatımızda milliyetçi bir çizgide olan yazarları, Türkçülük faaliyetlerini ve Türkoloji çalışmalarını da ayrı bir başlık altında incelemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasından sonra Türk tarihinin kaynaklarına inilmediğini, 18. ve 19.asırda Batıdaki Türkoloji çalışmalarının Tanzimat yıllarında Türk milliyetçiliğinin başlamasında etkili olduğunu ifade etmiştir (Banarlı, 1997:1067). Yazar, Yahya Kemal için “Türkiye tarihinin şeref sahifelerinden süzölmüş dil ve sanat hatıralarını; kültür ve medeniyet miraslarını; millî ve Avrupaî bir sanat anlayışıyla birleştirerek; bir duygu, bilgi ve tefekkür saltanatı içinde; edebiyatımıza 'tarihî' ve 'muasır Türk şiirinin muhassalası' diyebileceğimiz kudretli bir söyleyiş kazandıran, büyük üstad şairdir.” der (Banarlı, 1997:1167). Banarlı'nın Yahya Kemal'e kitabında on altı yaprak ayırması hem Kemal'in Türk şiirine yeni bir ses getirmesi bakımından önemini hem de Banarlı'nın Yahya Kemal hayranlığını göstermesi açısından önemlidir. İkinci cildin son bölümü “Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı” başlığını taşır. Yazar bu dönem yazarlarının hayatını ve eserlerini tafsilata inmeden aktarmıştır. Şöhretlerine 1940'larda ulaşmaya başlayan Sabahattin Ali, Fazıl Hüsni Dağlarca, Cahit Sıtkı Tarancı, Saif Faik Abasıyanık gibi dönemin genç yazarlarına fazla yer ayırmamıştır. Yazarın edebiyat dünyasında varlıklarını henüz kabul ettiren bu yazarlar hakkında tafsilata girmemesi normal karşılanmalıdır. Edebiyat tarihçiliğinde Köprülü'nün metodunu takip eden Nihat Sami Banarlı, eserini sade bir dille kaleme almış ve bu sayede geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir.

19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi, bugün edebiyatla uğraşanların en önemli başvuru kaynaklarından biridir. Eserin ikinci baskısı için yazdığı ön sözde edebiyat tarihinden beklenecek şeyi “edebiyat vakıalarını zaman çerçevesi içinde olduğu gibi sıralamak, birbiriyle olan münasebetlerini ve dışardan gelen tesirleri tayin etmek, büyük zevk ve fikir cereyanlarını ayırmak, hülasa her türlü vesikanın hakkını vererek bir devrin edebî çehresini tespitte çalışmak” şeklinde açıklayan Tanpınar'ın bu görüşleri Fuat Köprülü'nün edebiyat tarihi konusundaki açıklamalarıyla örtüşür (Tanpınar, 1997:IX). Ancak eser, Tanpınar'ın bir kültür ve sanat adamı olarak ele aldığı konular hakkında yaptığı tahlillerle değer kazanır. Hem doğu hem de batı edebiyatını iyi bilen Tanpınar, Türk edebiyatındaki gelişmeyi batı ve doğu edebiyatlarıyla karşılaştırarak göstermeye çalışır. Yazarların hayatını eserlerine ve kişiliklerine yansıdığı taraflarıyla ele alır. Onların yazdıkları eserleri tahlil ederek şahsiyetlerini ve fikirlerini tespitte çalışır.

Kitabın otuz üç sayfa tutan giriş bölümünde yazar eski edebiyatımızı değerlendirir. Eski Türk şiirini İran ve Arap şiiriyle, batı şiiriyle ve batıdaki şairlerin şiir anlayışlarıyla karşılaştırır ve neticelere ulaşır. Eski şairlerimiz hakkında “Gerçeği şudur ki şekle ait bir temadan başka bir şey olmayan kafiye ve redifler etrafında öteden beri mevcut hayallere getirdikleri bazı nüans değişiklikleri, kıyaslara verdikleri yeni biçim ve bükülüşler, Nailî ve Nedim gibi pek azlarında görülen (birincisinde daha ziyade “sebk-i Hindî”nin tesiriyle, Nedim mektebinde halk diline daha derinden bir dönüşle) yeni kelime kombinezonlarını buluş, orijinal olmak için bu şairlere yetiyordu.” der (Tanpınar, 1997:19). Eski edebiyatı anlamada dönemin zihniyetine de temas eder. Bizde *trajedinin* olmadığını, bu yüzden bu edebiyatın hep kendini tekrarlamak zorunda kaldığını ifade eder. Bu tekrarlar “trajik duygunun ve asil manasında realite terbiyesinin yokluğundan geliyordu.” diyen Tanpınar, İslam medeniyetinin romana geçemeyişini de “insanın reel hayata inanarak sahip olmaması”na bağlar (1997:26). Bu duruma sebep olarak “psikolojik gözlem”in ve “tenkit fikrinin yokluğunu” ekler. Yazar, yeni türlerin edebiyatımızda doğması için bunlara ilave olarak toplum yapısının da değişerek burjuva sınıfının oluşmasının, kadın erkek ilişkilerinin artmasının ve son olarak nesrin gelişmesinin gerekliliğini vurgular (Tanpınar, 1997:30).

Yazar, giriş kısmından sonra “Garplılaştırma Hareketine Umumî Bir Bakış” bölümünde Avrupalılaştırmamızın tarihî gelişimini anlatır. Kitabın asıl bölümü “19.Asırda Türk Edebiyatı” başlığını taşır. Orhan Okay, “Tanpınar'ın yüzyılın ilk yarısı şahsiyetlerinin yeniliği hazırlamasında, önceki edebiyat tarihlerinin hiçbirinde bulunmayan dikkatleri vardır.” der (2006:19). Yazar, 19.asırda nesrin gelişimini anlattığı bölümde Sadık Rifat Paşa'nın Avrupa'ya bakışını şu cümlelerle belirtir: “O artık her gittiği yere, safdilce hayranlığını beraberinde götüren ve esasa gelince göz yuman bir seyyah veya müşahit değildir. Aksine olaylar cemiyet hayatının görünüşleri altında, bu hayata şuur ve istikamet veren, ondaki canlılığın mana ve hüviyetini yapan sırrı ve hatta sistemi arayan uyanık fikirli bir devlet adamıdır.” (1997:120). Mustafa Sami Efendi'nin de yeni bir nesrin doğuşunda hakkını teslim ederek dilinin sade olduğunu, ayrıca Şinasi cümlesinin ilk örneklerini onda bulduğumuzu ifade eder (Tanpınar, 1997:127). Yazar,

yeniliğin üç büyük yazarı olarak Ahmet Cevdet Paşa, Münif Paşa ve Şinasi'yi alır. Şinasi Tanpınar'a göre yeniliklerin şaşmaz uygulayıcısıdır ve bu yönüyle kendinden öncekilerden ayrılır. “Hayatının sonuna doğru, herkesten uzak, garip bir sükût içinde yaşayan bu zekâyâ Türk irfanının Avrupalılaştırılması, yani yeni bir dünya görüşü içinde kendimizi bulmayı borçluyuz. Filhakika, yukardan beri anlattığımız şekilde parça parça gelen ve mahdut hedeflerin ötesine geçemeyen, yenilikleri muayyen bir istikamette toplayan ve hamleyi en muhtaç olduğumuz şekilde cemiyete döndüren, o olmuştur.” (Tanpınar, 1997:189). Bu yapıtında Şinasi'yi çok yönlü olarak inceleyen yazar, onun fikirlerinden de söz eder: medeniyet fikri; millet telakkisi; devlet, hükümet, millet ve mesuliyet fikri. Yazara göre Şinasi, “garbın aydınlığına açılmış hakiki pencere olmuştur. Şiirde ve nesirde dil, yani insan onunla başlar.” (Tanpınar, 1997:214).

Şinasi'den sonra gazete, şiir, tiyatro, hikaye ve roman, tenkit ve deneme türlerinin gelişiminden söz eder. Ayrıca edebiyatımıza giren yeni temalar hakkında bilgi verir. Şinasi'den dışında Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan ve Muallim Naci ele alınan diğer şahsiyetlerdir.

Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan devreyi kapsar. Tanzimat Devri Edebiyatı, Servet-i Fünun Devri, Servet-i Fünun Dışındaki Edebiyat, Fecr-i Atî ve Millî Edebiyat Devri olmak üzere toplam beş bölüme ayrılır. Kenan Akyüz, eserin giriş kısmında Avrupaî edebiyatın başlamasından önce Osmanlı'da çağdaşlaşma hareketinin gelişimini anlatır. Siyasî, kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda toplumdaki meydana gelen değişimleri anlattığı bu bölümün sonunda yazar 1839-1860 yıllarını “gelecekteki Türk sanatçıların kendilerini yetiştirme dönemi olduğu kadar, aydın Türk okuyucusunun ve biraz da halkın Batı kültürünün başlıca unsurlarını görüp tanıyabildikleri ve Türk edebiyatının 1860'tan sonraki hızlı gelişmesini yadırgamadan takip edip benimseyebilecek bir ruh haline ve zihni gelişmeye eriştikleri bir dönem olarak kabul etmek gerekir.” der (Akyüz, 1990:21-22). “Tanzimat Devri Edebiyatı” tabirini kullanan yazar bu devreyi de kendi içinde ikiye ayırır. Bu yaklaşım bugüne kadar kabul görmüştür. Yazar dönemleri türlere göre incelemiştir; şiir, hikâye ve roman, mizah ve hiciv, edebî tenkit başlıklarını kullanmıştır. Yazarların kısa biyografilerinin ardından sanat anlayışlarından söz edilmiş, önemli eserler hakkında açıklamalar yapılmış, sonunda da eserlerinin bir listesi, yayımlandığı yıllarla birlikte verilmiştir. Kitapta her yazara hak ettiği ölçüde yer ayrılmış, ikinci derecede önem taşıyan yazarlardan ve eserlerinden kısaca söz edilmiştir. Ayrıca sonuna yazarlara ve türlere göre düzenlenmiş zengin bir bibliyografyanın da eklenmiş olması kitabın değerini göstermektedir.

Ahmet Kabaklı tarafından hazırlanan *Türk Edebiyatı'nın* birinci cildinin ön sözünde yazar, lise edebiyat kitaplarının gençlere edebiyatı sevdirmekten uzak olduğunu, gençlerin günümüz yazarlarından haberdar olmadığını, akademisyenlerin çalışmalarının ise dar bir kitleye hitap ettiğini belirtir ve eserin bu ihtiyacı karşılamak üzere hazırlandığını söyler. Türk Edebiyatı'nın birinci cildinde yazar edebî türleri tanıtır ve bunlara örnekler verir. İkinci cilt “İslamiyet'ten Önceki Türk Edebiyatı” ve “İslam'la Kaynaşmış Türk Edebiyatı”na ayrılmıştır. Üçüncü cilt “Batıya Yönelmiş Türk Edebiyatı” başlığını taşımaktadır ve Peyami Safa ile biter. Dördüncü cilde yazdığı ön sözde eseri başlangıçta üç cilt olarak tasarladığını, edindiği yeni bilgi ve bakışların kendisini dört ve beşinci cildi yazmaya sevk ettiğini, günümüz yazarları hakkında kesin hükümler vermekten kaçındığını, bu hususta tenkitçilerin, yazarların yakınlarının, okuyucuların, hatta yazarların kendilerinin görüşlerini aldığını, sanat ve edebiyat anlayışlarını bu çerçevede çizmeye çalıştığını ifade eder. Dördüncü cilt Cumhuriyet Dönemi şiirine ayrılmıştır. “Garipçi, Bağımsız, İkinci Yeni, Gelenekçi, Toplumcu, Yeni İslamcı, Son Yeni” şeklinde adlandırılmış cereyanları ele alır. Beşinci cilt 1930-1993 arası roman ve hikâyeyi kapsamaktadır. “Yüzyılın Başında Doğanlar” kısmından sonra 1993'e kadar olan dönem “Bağımsızlar, Sosyal Gerçekçi ve Köycüler, Yeni Gelenekçi Roman, Yeni İslamî Roman, Soyutçular, Postmodernizm ve Son Yeni, Dış Türklerden İki Yazar: Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov başlıklarından oluşmaktadır.” Kabaklı'nın Türk Edebiyatı adlı eseri özellikle öğrenciler ve öğretmenler tarafından rağbet görmektedir. Bunda kitabın edebiyatla ilgili bütün sorulara cevap vermesi amacıyla hazırlanmış olmasının, ele alınan isimlerin eserlerinden seçme metinlere yer verilmesinin, son olarak açık bir anlatımla yazılmış olmasının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, edebiyatımızın Tanzimat'tan günümüze kadar olan dönemini kronolojik olarak ele alır. Kitabın her başlığı farklı bir akademisyenin imzasını taşımaktadır. İlk bölümde Tanzimat edebiyatını hazırlayan süreçten söz edildikten sonra yeni edebiyatın öncülerine geçilir. “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri” adını taşıyan bu bölümde ele alınan şahsiyetler Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendidir. Ali İhsan Kolcu “Yenileşmenin İkinci Kuşağı” bölümünde Ekrem, Hamit ve Sezai üçlüsünün “sanat için sanat” anlayışıyla değil “ortak mizaca sahip olmaları” yönüyle Tanzimat'ın ilk kuşak yazarlarından ayrıldıklarını ifade eder (Korkmaz, 2009:87). “Ekrem-

Hamid-Sezaî mektebinin bazı edebiyat tarihlerinin yanlış tanımladıkları gibi *sanat sanat içindir* görüşünden hareketle eser verdikleri hükmü doğru değildir. Gerçekte sanat sanat içindir ya da sanat toplum içindir, diye bir slogan olamaz. Sanat hayat içindir. Hayatın içinde kendisine bir yaşama üslubu seçen fertler ya da toplumlar sanatı, sanat ürünlerini o üsluba göre tüketirler. Ekrem-Hamid-Sezaî mektebine damgasını vuran unsur birincilerde olduğu gibi tamamen ortak mizaca sahip olmalarıdır. Her üç edibin de ortak mizacı sakın ve rahat bir hayatı tercih etmeleridir.” (Korkmaz, 2009:87). Bu kitapta da Tanzimatçılar ve Servet-i Fünûncular arasında bir “ara nesil”den söz edilir. Cafer Gariper bu nesli “klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler, eski ile yeni arasında yer alanlar, yenilikçiler” olmak üzere üç grup altında inceler. Eserde Cumhuriyet Dönemi edebiyatı edebî türlere göre incelenmiştir. Her edebî zevkin ya da eğilimin önemli isimlerine yer verilmiş, eserlerinden bahsedilmiştir. Mizah ve hiciv, edebî eleştiri türlerinin edebiyatımızdaki gelişim sürecinin anlatıldığı bölümler dışında kitabın dikkate değer bir yanı da çocuk edebiyatı/çocuklara yönelik edebiyat alanındaki çalışmalara yer vermesidir.

Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı'nı kaleme alan Orhan Okay, önce 19. asırda düşünce alanında meydana gelen, edebiyatımızda da aksini bulacak olan değişmelerden söz eder. Ardından “Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı” başlığı altında edebiyat gruplarından, şiir, hikâye ve roman, tiyatro, mensur şiir, edebî tenkit gibi türlerin gelişiminden ve işlenen temalardan bahseder. Yazar, yeni edebiyatın Şinasi ile başlatılmasını uygun bulur. “Aslında didaktik ağırlığı ile büyük bir yazar, özellikle usta bir şair hiç olamayan Şinasi, Batılılaşma devrimizin başlangıcı için bir takım 'ilk'lerin insanı olmak bakımından önemlidir. Gerçekten onun 1859-1863 yılları arasındaki mütevazı çalışmaları, son yüz elli yıllık edebiyatımızın gelişme çizgisinde mühim başlangıç noktaları teşkil etmiştir.” (Okay, 2005:50).

Yazar, “İlk Türk Romanları Üzerine Bazı Dikkatler/Bir Roman Dilinin Kuruluşu” başlığı altında çeviri roman faaliyetinden, halk hikâyesi, meddah ve mesnevî geleneğinden söz ettikten sonra bu türlerde edebiyatımızın ilk örnekleri olan eserlere geçer.

Okay, 1876-1908 yılları arasındaki edebiyatımızı “II. Abdülhamit Dönemi Edebiyatı” olarak adlandırmanın uygun olacağı kanaatindedir. “1876-1908 yılları arasında eser veren yazarların teşkil ettikleri veya teşekkül ettiği farz edilen üç edebiyat grubu, 'Tanzimat'ın ikinci nesli', 'Ara nesil' ve 'Edebiyat-ı Cedide' topluluğu üzerinde hissedilen siyasî, idarî ve toplumsal birçok hususta ortak bir karakter göstermelerine sebep olmuştur. Özellikle 1878'den sonra II. Abdülhamid'in güçlü ve otoriter şahsiyetinin, yönetim usullerinin, her konuda olduğu gibi edebiyatta da olumlu veya olumsuz tesirleri gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan her üç edebî grubun varlığı kabul edilse de dönemi önce Abdülhamid Devri Edebiyatı adı altında bir bütün olarak ele almak, daha sonra mutlak veya farazî birtakım alt grupları düşünmek daha isabetli olacaktır.” (Okay, 2005:129-130). Edebiyat tarihimizde Tanzimat yazarlarıyla Servet-i Fünûncular arasında her biri bağımsız olarak edebî faaliyetini sürdüren, bu iki devre arasında köprü vazifesi gören bir “ara nesil”den söz edilir. “İlk defa Mehmet Kaplan Tefvîk Fikret hakkındaki araştırmasında devrin panoramasını çizerken Tanzimatçılarla Servet-i Fünûncular arasında, daha çok Servet-i Fünun edebiyatının teşekkülüne hazırlık özellikleri gösteren bir ara neslin varlığını ileri sürerken 25-30 yazar ve şairin oluşturduğunu belirttiği bu farazî topluluktan sadece birkaçının adını verir. Bunların ortak özellikleri olarak da 'küçük ve günlük hassasiyetler'i eserlerine konu/tema olarak seçmiş olduklarını ifade eder. Mehmet Kaplan'dan sonra bazı araştırmacılar da, çok defa ikinci planda kalmış birtakım yazar ve şairleri bir 'ara nesil' başlığı altında toplamayı uygun görmüşlerdir. Bu belirtilen özelliklerin dışında genellikle benimsemiş olan 1885-1896 yılları arasında şiir, hikâye, roman ve teori alanında eser vermiş bazı isimler de bu nesil içinde düşünülürse ihmal edilmemesi gereken sayıda bir 'münferit yazarlar' listesiyle karşılaşırız.” (Okay, 2005:133-134).

Orhan Okay, “Osmanlı'nın En Kısa Yüzyılında Türk Edebiyatı” başlığı altında Fecr-i Âtî ve Millî Edebiyat'tan bahseder. “Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyet'e Türk Şiiri” bölümünde bu dönemdeki şiir akımları, estetiği, dili gibi konuların yanında vezin, nazım şekilleri ve temalar ele alınan diğer konulardır. “Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı Üzerine Bazı Dikkatler” bölümünde yazar, Millî Edebiyat anlayış ve zevkinin Cumhuriyet Döneminde de devam ettiğini ifade eder. “Türk Edebiyatının Yenileşme Dönemiyle İlgili Bazı Monografik Konular” başlığı altında edebiyat ve edebiyat tarihi kavramları üzerinde durur ve edebiyat tarihimizin gelişim sürecini edebiyat tarihi çalışmalarından söz ederek aydınlatmaya çalışır. “Edebî Türler Arasında Bazı Alt Kategoriler” bölümünde mektup ve hatırat türlerinin edebiyatımızdaki gelişim sürecinden ve örneklerinden söz edilir. “Batılılaşma Döneminde Bazı Özel Konular ve Temalar” başlığı altında hiciv türünün edebiyatımızdaki gelişiminden ve örneklerinden, İslamcılık akımının edebiyatımızı ne derece etkilediğinden, Tanzimat'la beraber özellikle şiirimizde yer bulan aile konusundan ve edebiyatımızda İstanbul'dan ve İstanbul'u anlatan yazarlardan ve eserlerden bahsedilir.

Kazım Yetiş tarafından kaleme alınan *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*, yazarın daha önce yayımlanmış makalelerinden meydana gelmektedir. Edebiyat tarihi, antoloji, tenkit gibi edebiyatımıza Tanzimat'tan sonra giren türlerin gelişiminden, nesirde meydana gelen değişimden söz eden yazar, Cumhuriyet Dönemi edebiyatını şiir, hikâye ve roman, tiyatro, deneme, halk şiiri başlıkları altında ele almıştır. Yazar Cumhuriyet Dönemi şiirinde hem bu dönemdeki şiir anlayışlarını hem de şairlerin doğum yıllarını dikkate alarak bir tasnife gider. 1900-1960 arasını şairlerin doğum tarihlerine göre onar yıllık dönemlere ayırır. Yazar, bu dönemin zengin yazar kadrosunu -sanatlarıyla öne çıkan isimlere daha fazla yer vererek- açıklamaya çalışır. Edebiyat tarihi sayılabilecek kitaplarda adına rastlayamayacağımız yazarların birçoğu bu kitapta yer almıştır. “Kıbrıs Türkleri Edebiyatı” ve yüz atmış sayfaya yakın bir yer tutan “Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesindeki Tezlerin Bibliyografyası” kitabın son bölümleridir.

Genel editörlüğünü Talat Sait Halman'ın yaptığı, Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Türk Edebiyatı Tarihi* yoruma ve eleştiriye dönük bir yöntemi izlemesiyle kendinden önceki edebiyat tarihlerinden ayrılır. Talat Sait Halman, bu çalışmaya duyulan ihtiyacı şu cümlelerle dile getirir: “XIX. yüzyıl sonlarından beri bu konuda değişik açılardan başarılı birçok eser yayımlandığı doğrudur. Bunların çoğu öncü ve özgün, daha sonrakilerin bazıları da birbirinin tekrarı gibiydi. Hemen hepsinin belirgin yanı, edebiyatı anlatmaktan pek öteye geçmemesiydi. Oysa artık gerekli olan, Türk edebiyatının oluşumunu yorumsal, eleştirel yöntemlerle değerlendirmektir. Elinizdeki *'Türk Edebiyatı Tarihi'* bu amaç ve anlayışla yola çıkmıştır.” (2007:17). Yine editörler adına yazılan sunuş yazısında bu eserin hazırlanmasında izlenen yöntemin “yeni tarihselcilik” olduğu ifade edilir. “1980'li yıllarda, biçimi göz ardı etmeden, metni 'bağlam'ı ve 'bağlam'la ilişkisi içinde yorumlamayı amaçlayan bir anlayış, edebiyat eleştirisine yeni ufuklar açar. 'Yeni Tarihselcilik' olarak adlandırılan bu yaklaşım, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nin kurgusunda göz önünde bulundurduğumuz bir yöntem olmuştur; edebî olgu, tarihi, sosyal ve metinler arası ilişkiler bağlamı içinde yorumlanmaya ve edebî gelişimin ardında yatan temel dinamikler belirlenmeye çalışılmıştır.” (Halman, 2007:22). 88 yazarın 127 yazısını içine alan ve dört ciltten oluşan bu önemli eserin ilk cildi destanlar devrinden İstanbul'un fethine kadar olan dönemi kapsar. 1860'a kadar olan devrenin ilk, orta, son klasik ve klasik sonrası dönem alt başlıklarıyla adlandırıldığı ikinci ciltte, 1800-1860 arası “Klasik Sonrası Dönem” olarak belirtilmiştir. Üçüncü cilt “1860-1923 Arası Yenileşme Dönemi veya Osmanlı Modernleşmesi” başlığını taşır. Kitabın dördüncü cildi ise, “Cumhuriyet Dönemi” edebiyatını türlere göre ele almır. Bu cildin sonunda 43 sayfalık kısım Balkan, Kuzey Kıbrıs ve Irak Türkmenleri edebiyatlarına ayrılır. Son ciltte ayrıca Türk edebiyatının bir kronolojisi de verilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle beraber ülkemiz bu kardeş ülkelerle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türk cumhuriyetleriyle gelişen ilişkiler Türk dünyasını içine alacak bir edebiyat tarihini de gündeme getirmiştir. Alanında uzman bir grubun beraber hazırladığı *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (2001-2007) Türk milletinin sahip olduğu edebî zenginliği ortaya koymasına bakımından son derece önemlidir. Prof. Dr. Sadık Tural, “iki yüz milyonluk bir halkın edebî hayatını anlatan bir ortak edebiyat tarihimiz yoktur” diyerek eserin önemine dikkat çekerek (2001:XIII).

“Türk Dünyası Edebiyat Tarihi”nin ilk beş cildi başlangıcından XIX. Yüzyıla kadar olan dönemi kapsar. I, II ve III. ciltler sözlü edebiyata ayrılmıştır. I. ciltte Mitoloji ve destanlar; II.ciltte, Efsaneler, menkıbeler, masallar ve halk hikayeleri; III. ciltte, Türk halk tiyatrosu, fıkralar, alkış ve kargışlar, atasözleri, tekerlemeler, bilmece, maniler, ninniler, türküler ve ağıtlar ile Batı Oğuz ve Türkistan sahası âşık edebiyatı üzerinde durulmaktadır. IV ve V. cilt yazılı edebiyatı içine alır. IV. ciltte, Orhun Türkçesi, burkancı ve manici edebiyat ile İslami Türk edebiyatı anlatılır. Ayrıca Tasavvuf edebiyatı ve XI-XV. yüzyıl Azeri ve Osmanlı sahası Klasik edebiyattan bahsedilir. V. cilt ise, XV-XIX. Yüzyıl Klasik edebiyata ayrılmıştır. Ayrıca bu ciltte Klasik edebiyatın kaynaklarına da yer verilmiştir.

Altı-sekizinci ciltler, Tanzimat'tan sonra gelişen edebiyatımızı içine alır. Altıncı ciltte yer alan “Geç Dönem” (1800-1860) başlığı “Nazım” ve “Nesir” alt başlıklarından meydana gelir. 19. asrın “Arayışlar Devri” olarak adlandırılmasının sebebinin Menderes Coşkun'un şu ifadelerinden çıkarabiliriz: “Modern Türk siyaset, kültür ve edebiyatının nüvelerini taşıyan 19.asır, karmaşık olay ve kişileri ile Türk tarihi ve edebiyatının en ziyade dikkate değer ve o nispette de tahlili zor dönemlerindedir. Bu asır Osmanlı toplumu için inançlar, fikirler, hırslar ve topluluklar arası hesaplaşma ve çatışmaların, eşit olmayan imkân ve koşullar içinde cereyan ettiği bir asırdır. Bu çatışmalarda yerini tam olarak belirleyememiş olanlar için de bir arayış ve buhran dönemidir.” (Tural, 2004:354). Kitabın “Nazım” bölümünde M. Kayahan Özgül, “Arayışlar Devri Türk Şiiri”ni “devlet”in, “insan”ın, “şair”in ve “şiir”in değişmesi çerçevesinde açıklamaya çalışır. “Nesir” ise “biyografi”, “tarih”, “hatıra”, “sefaretname ve

seyahatnameler”, “münşeat mecmuaları” alt başlıklarından oluşur. Bundan sonra kitapta 11. yüzyıldan itibaren Azerî edebiyatının gelişmesi yüzyıllar hâlinde açıklanır.

Yedinci ciltte “Arayışlar Devri Türk Edebiyatı”, “Tanzimat Sonrası Arayışlar Devri”, “I. Meşrutiyet (1876-1894) Dönemi”, “Mutavassıfın” ve “Servet-i Fünûn Topluluğu’ndan (1896-1901)” oluşur. Himmet Uç, “Mutavassıfın’e *Servet-i Fünûncuların Yanında Yer Almayanlar* da denebilir. Ama onların karşısındadırlar demek doğru olmaz. Çünkü iki grup arasında birbirleri ile dost olanları da vardır, birbirlerini eleştirenler de.” der (Tural, 2006:409). Yazar, bu grubun “ortanın batısındakiler”, “ortanın doğusundakiler” ve “ortadakiler” şeklinde sınıflandırılabilceğini belirtir. “Ortanın batısındakiler; Nabizâde Nazım, Nurettin Ferruh, Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Rasim, Fatma Aliye’dir. Ortadakiler; Halil Edip, Ali Sedat, Halit Eyub, Mehmet Celâl, Muallim Naci ve Müstecabizade İsmet’tir. Ortanın doğusundakiler ise; Faik Esat, Faik Reşat, Emine Semiye, Mustafa Refik, Mehmet Ziver, Ali Muzaffer, Abdulhalim Memduh, Saffet Nezihî, Mehmet Asaf ve biraz daha uzakta Şeyh Vasfî ve Muallim Feysi’dir.” (Tural, 2006:409).

Sekizinci cilt “XX. Yüzyıl Türk Edebiyatı” başlığını taşır. İlk bölümde ekonomik, siyasî ve toplumsal hayata dair açıklamalar verilir, Fecr-i Âtî edebiyatından bahsedilir. Bundan sonraki bölümler “Millî Edebiyat Dönemi” ve “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” başlıklarını taşır. Gerek Millî Edebiyat gerekse Cumhuriyet Dönemi türlerine göre değerlendirilir. Millî Edebiyat Döneminde açıklanan türler şiir, hikâye, tiyatro, hitabet, tenkit ve edebiyat tarihidir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’na geçilmeden önce devrin siyasî ve sosyal manzarası açıklanır, ardından şiir, roman, hikâye, tiyatro ve tenkit türleri çerçevesinde bu devrin edebiyatı incelenir.

Dokuzuncu cilt “Türk Dünyası Edebiyatı”nı kapsar. “Balkanlar ve Diğer Komşu Alanlar”, “Azerbaycan, Karadeniz ve Kuzey Kafkasya Alanı”, “Türkistan Alanı”, “İdil-Ural Alanı”, “Güney ve Kuzey-Doğu Sibiryaya Alanı” şeklinde bir tasnifle Türk dünyası edebiyatı açıklanmaya çalışılır. Bu kıymetli eserin diğer bir özelliği her cildin sonunda başlıklar doğrultusunda hazırlanmış zengin bir kaynakçaya sahip olmasıdır.

Son yıllarda başlatılan “*Türk Dünyası Ortak Edebiyatı*” projesi, edebiyat tarihi dışında Türk dünyasındaki yazarları, terim ve kavramları metinlerle birlikte ayrı ayrı ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Bu çalışma çerçevesinde çok sayıda ansiklopedik eser yayımlanmıştır.¹

Edebiyat tarihleri dışında özellikle 1980’den sonra ülkemizde edebiyat ansiklopedisi çalışmaları artmaya başlamıştır. Bunların bir kısmı ortak çalışmayla bir kısmı da yayınevi ya da bir yazar tarafından hazırlanmıştır. Bu bağlamda bir uzmanlar grubunun katkılarıyla ve yayınevleri tarafından hazırlanan Büyük Türk Klâsikleri ile Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi hem hacimleriyle hem de içerikleriyle dikkat çekmektedir. Biz bu eserler üzerinde durmayacağız ancak ilgililer için, öne çıkan ansiklopedileri künyeleriyle birlikte dipnotta vermekle yetineceğiz.²

Sonuç

Tanzimat dönemi, edebiyatın diğer alanlarında olduğu gibi, Edebiyat tarihi bakımından da yeniliğin başlangıcıdır. Edebiyat tarihi, edebiyatın bir şubesi olarak ortaya çıkmadan önce antoloji/biyografi çalışmaları onun yerini tutar. Tezkirelerden edebiyat tarihine doğru yol alınırken, 19.yüzyıl sonunda Abdulhalim Memduh ilk defa kitabında “edebiyat tarihi” ismini kullanır ve edebiyatımızın tarihini yazmaya teşebbüs ettiğini söyler. Ancak modern manada ilk ciddi edebiyat tarihi için Köprülü’ye kadar beklemek gerekecektir. Batıda edebiyat tarihçiliği alanında meydana gelen gelişmeleri yakından takip eden Köprülü, edebiyat tarihimizi tarihî süreç içinde ve bir sistem dahilinde ele

¹ Komisyon (2002-2006). *Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*, 8 C., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.; Komisyon (2002-2007). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 8 C., Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.; Komisyon (2002-2006). *Dünyası Edebiyat Terimleri ve Kavramları Ansiklopedik Sözlüğü*, 6 C. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.; Komisyon (1993-2000). Komisyon (1993-2000). *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 33 C. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı: Ankara.

² Komisyon (1997-1998). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8 Cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları.; Atilla Özkırmırlı (1982). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5 Cilt, İstanbul: Cem Yayınevi.; Komisyon (1985-2007). *Büyük Türk Klasikleri*, 14 Cilt, İstanbul: Ötüken Yayınları.; Komisyon (2001). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar*, 2 Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.; İhsan Işık (2001). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, 3 C., Ankara: Uyum Ajansı.; İhsan Işık (2006). *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, İhsan Işık, 10 Cilt, Ankara: Elvan Yayınları.

alarak adeta ona yeni bir yön verir. Hatta Köprülü'den sonra gelen edebiyat tarihçilerinin birçoğu onun yaptığı tasnifi ve uyguladığı metodu benimser.

Ahmet Hamdi Tanpınar ise, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* ile Köprülü'nün metodunu kabul etmekle beraber, eserden yola çıkıp sanatçının şahsiyetini ve hayat görüşünü tahlile çalışır. Bu bakımdan Tanpınar'ın edebiyat tarihi, yazarın edebî esere yönelik dikkatleriyle önceki edebiyat tarihlerinden ayrılır.

Edebiyat tarihi ile ilgili yeni yöntemlerin, edebiyat sosyolojisi, karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat eğitimi gibi alt disiplinlerin ortaya çıkması edebiyat tarihine kaynaklık edecek biyografi, monografi ve tenkit türünden çalışmaların geçmişe göre artmasıyla son zamanlarda kişi, kurum ya da guruplar tarafından yeni edebiyat tarihleri yazılmaya başlamıştır. Bilhassa Türk Cumhuriyetlerinin ortaya çıkmasıyla bu alanda meydana gelen boşluğu doldurmak üzere yapılan çalışmalar takdire değerdir.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan (1990). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BANARLI, Nihat Sami (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1-2*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- HALMAN, Talat Sait (Genel editör) (2007). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İhsan Işık (2001). *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, 3 Cilt, Ankara: Uyum Ajans.
- İhsan Işık (2006). *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi, İhsan Işık*, 10 Cilt, Ankara: Elvan Yayınları.
- KABAKLI, Ahmet (2002). *Türk Edebiyatı I-V*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet (1997). *Şiir Tahlilleri 1*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KARATAŞ, Turan (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Komisyon (1985-2007). *Büyük Türk Klasikleri*, 14 Cilt, İstanbul: Ötüken Yayınları.;
- Komisyon (1993-2000). *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*", 33 Cilt , Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Komisyon (1997-1998). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 8 Cilt, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Komisyon (2001). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçıları*, 2 Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Komisyon (2002-2006). *Dünyası Edebiyat Terimleri ve Kavramları Ansiklopedik Sözlüğü*, 6 C. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Komisyon (2002-2006). *Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi*, 8 Cilt, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Komisyon (2002-2007). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 8 Cilt, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (Editör) (2009). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- OKAY, M. Orhan (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- OKAY, M. Orhan (2006). "Abdülhalim Memduh'tan Ahmet Hamdi Tanpınar'a Edebiyat Tarihlerinde Yenileşmenin Sınırları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1982). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5 Cilt, İstanbul: Cem Yayınevi.
- POLAT, Nazım Hikmet (2002). "Türk Edebiyatı Tarihçiliği Çalışmalarının Neresindeyiz?", *Beşinci Türk Kültürü Uluslararası Bilgi Şöleni*, 17 Aralık 2002, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara. (<http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/14.php>)
- SAĞLAM, Nuri (2006). "Edebiyat Tarihimizin En Girift Labirenti: Türk Edebiyatı Tarihi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, s.9-23.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997). *19. Asır Tür Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Komisyon (2001-2007). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi 2001-2007*, 9 Cilt, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- YETİŞ, Kazım (2007). *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.